

8. Cavadino M., Dignan J. *The Penal System: An Introduction*. – London, 2002.
9. Mair G. 'Community Penalties and the Probation Service', in M. Maguire, R. Morgan and R. Reiner (eds.), *The Oxford Handbook of Criminology*. – Oxford, 1997.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.homeoffice.gov.uk
11. Lindener C. *Probation's First 100 Years: Growth with Failure* // *Criminal Justice*. – 96/97 Annual edition.
12. Ягунов Д.В. Трансформація системи альтернативних покарань в Англії та Уельсі: можливість запозичення зарубіжного досвіду для України // *Відновне правосуддя в Україні*. – 2007. – №2(6). – С. 67-72.
13. Ягунов Д. Пробація у ХХІ столітті: перевинахід, модернізація або знищення. Вступ на круглому столі у державному департаменті України з питань виконання покарань // *Закон і обов'язок*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dmytro-yagunov.at.ua/news/2009-05-23-82>.
14. Митфорд Дж. *Тюремний бізнес*. – М. Прогресс, 1978.

Анотація

Ягунов Д.В. Глобалізація та «криза покарання»: трансформація пріоритетів пенологічної політики сучасних країн. – Стаття.

Вплив глобалізаційних процесів відбивається на всіх сферах суспільного життя. При цьому глобалізація призводить до «серйозної трансформації системних характеристик державного управління».

Ця тенденція не може не впливати на пенологічну політику та відповідні практики національних держав. В епоху глобалізації відбувається переосмислення принципів соціального контролю, де в'язниця традиційно посідає одне з основних місць.

Ключові слова: глобалізація, покарання, трансформація кримінально-виконавчої політики, пенологічна політика.

Summary

Yagunov D.V. Globalization and «crisis of punishment»: transformation of priorities of policy in modern states. – Article.

An Influence of globalization's processes concerns with all spheres of a public life. Thus globalization leads to «serious transformation of system characteristics of the government».

This tendency should influence on penalty's politician and corresponding experts of the national states. During a globalization epoch occurs the reconsiderations of principles of the social control where the prison traditionally occupies one of the basic places.

Key words: globalization, penalty, transformation of criminal executive policy, penal policy.

УДК 343.848

В.Я. Конопельський

ДІЛЬНИЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ ЗАКРИТОГО ТИПУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ.

Дотримання відповідних принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання та відбування покарання, а саме: диференціації та індивідуалізації виконання покарання; раціонального застосування примусових заходів та стимулювання правослухняної поведінки; поєднання покарання з виправним впливом – є основою у реалізації прогресивної системи відбування покарання.

Сутність цієї системи полягає у зміні умов відбування покарання, залежно від поведінки засудженої особи, взаємозв'язку правового статусу засудженої особи із ступенем виправлення її під час відбування покарання.

На сьогодні чинне кримінально-виконавче законодавство зазнало суттєвих змін у цій частині. Законодавець намагається привести практику виконання покарання у відповідність до міжнародних стандартів, визначивши правові підстави запровадження в установах виконання покарань гнучкої внутрішньої системи розподілу засуджених. Новелою у чинному кримінально-виконавчому законодавстві, порівняно із попереднім, є визначення порядку та умов тримання засуджених в різних дільницях в межах однієї кримінально-виконавчої установи.

Так, за чинним кримінально-виконавчим законодавством [2, с. 46, 48-50] зміна умов утримання засуджених до позбавлення волі здійснюється залежно від поведінки засудженого і ставлення до праці та навчання. Відповідно до ч. 1 ст. 100 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі КВК), умови відбування покарання можуть змінюватися в межах однієї колонії або шляхом переведення до колонії іншого виду. Щодо першого варіанта, у ст. 94 КВК законодавець вперше визначив підстави створення у виправних колоніях мінімального та середнього рівня безпеки дільниць карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; посиленого контролю; соціальної реабілітації. За вимогами закону вказані дільниці ізолюються одна від однієї.

Відповідно до змісту ч. 6 ст. 94 КВК, у дільниці соціальної реабілітації утримуються засуджені, які направлені з дільниці карантину, діагностики та розподілу, переведені з дільниці ресоціалізації. У ч. 1 ст. 99 КВК дещо інакше визначається контингент засуджених, який може утримуватися у цій дільниці: утримуються вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, а також засуджені, переведені з дільниці ресоціалізації.

Стаття 101 КВК визначає формальні та матеріальні підстави переведення засуджених до дільниці соціальної реабілітації. Формальні підстави передбачають відбуття певного терміну призначеного судом покарання. Термін переведення до дільниці соціальної реабілітації засуджених, які відбувають позбавлення волі в кримінально-виконавчих установах мінімального і середнього рівня безпеки, залежить від тяжкості вчиненого злочину. Так, особа, засуджена за злочин середньої тяжкості, має відбути не менше однієї четвертої строку покарання; особа, засуджена за умисний тяжкий злочин, а також у разі, коли вона раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі (у разі наявності пенітенціарного рецидиву), – не менше третини строку покарання; особа, засуджена за особливо тяжкий злочин, також особа, яка звільнилася умовно-достроково і вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання, – має відбути не менше половини призначеного судом строку покарання. Матеріальні підстави переведення до дільниці соціальної реабілітації передбачають досягнення певного ступеня

виправлення. Ступінь виправлення формулюється словами «стають на шлях виправлення».

Аналіз співвідношення змісту ст.ст. 94 та 99 КВК надає підстави для певних висновків. Закон передбачає той факт, що в дільниці соціальної реабілітації можуть перебувати: засуджені, які переведені із дільниці карантину, діагностики та розподілу; засуджені, переведені з дільниці ресоціалізації; вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості. То виникає чимало питань. По-перше, якщо у ч. 6 ст. 94 КВК зазначається, що у дільниці соціальної реабілітації утримуються засуджені, які направлені з дільниці карантину, діагностики і розподілу (отже, майже відразу після прибуття в установу – через два тижні), – це є не досить зрозумілим, оскільки основною вимогою переведення до дільниці соціальної реабілітації закон визначає позитивну поведінку протягом певного терміну відбування покарання, певний ступінь виправлення. По-друге, визначення такої категорії осіб, які є вперше засудженими до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, викликає такі міркування. Про які ж виправні установи йде мова? Якщо ті, що перелічені у ст. 94, тоді висновок: засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, переводяться у дільницю соціальної реабілітації з дільниці карантину, діагностики та розподілу, а усі інші категорії засуджених – з дільниці ресоціалізації. Або ж у даному разі ототожнюються колонії мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами утримання та дільниці соціальної реабілітації, отже йдеться лише про те, що в цих колоніях можуть утримуватися відповідні категорії засуджених. До речі, такий підхід відповідає змісту ст. 18 КВК, у якій визначаються категорії засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами утримання: засуджені вперше до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, особи, переведені з колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і колоній середнього рівня безпеки в порядку, передбаченому цим Кодексом. Проте у будь-якому разі ст.ст. 94 та 99 потребують узгодження та конкретизації.

Підставою зміни умов утримання має бути наявність усіх складових: як відбуття визначеної кримінально-виконавчим законодавством частини строку покарання (формальна підстава), так і доведення тієї обставини, що засуджений досяг певного рівня ступеня виправлення (матеріальна підстава). Якісні ознаки необхідних елементів для позитивного розгляду питання щодо можливості зміни умов утримання містяться у декількох кримінально-виконавчих нормах. Саме комплексний аналіз змісту таких статей, зокрема ст.ст. 100, 101 КВК, надають можливість визначити таке. Маємо розглядати матеріальні підстави для переведення в дільницю соціальної реабілітації на двох рівнях: з точки зору можливостей переведення з дільниці ресоціалізації та відносно засуджених, які переводяться із дільниці карантину, діагностики та розподілу.

Так, щодо першої категорії. У ст. 100 КВК редакційно матеріальні підстави зміни умов утримання визначаються досить загально: «залежно від поведінки

засудженого і ставлення до праці та навчання», що викликає їх суб'єктивне тлумачення на рівні застосування, залежно від волі адміністрації установи. Проте поведінка засудженого з перших днів перебування в установі з виконання покарань має бути спрямована на досягнення конкретних кількісних та якісних показників.

У ч. 1 ст. 101 КВК ця підстава визначається вже більш конкретно: засуджений має стати на шлях виправлення. Ступінь виправлення «стає на шлях виправлення» визначається виключно на підставі поведінки засудженої особи, її ставлення до праці та навчання. Досить прискіпливо має вивчатися особиста справа засудженої особи, оцінюються дані (насамперед начальником соціально-психологічного відділення) щодо поведінки засудженого у побуті, на роботі, ставлення до виховних заходів, навчання, стан стосунків із рідними, ступінь алкогольної, наркотичної залежності, ступінь ймовірності втечі з дільниці соціальної реабілітації, де засуджені утримуються під наглядом і лише на території житлової зони – під охороною. Щодо спрямованості поведінки, можливостей певних вчинків (позитивних у тому числі) має враховуватися характеристика особи психологом. Не можна не погодитися з точкою зору вчених щодо того, що у критерії «стає на шлях виправлення» відтворюється «нормальний хід відбування покарання, відсутність не знятих чи непогашених у встановленому порядку стягнень, сумлінне ставлення до праці та навчання, участь у диференційованих програмах виховного впливу», той стан, коли «в адміністрації колонії не має повної впевненості у його виправленні, а можливим є лише його переведення до структурної дільниці з меншим обсягом обмежень» [4, с. 327].

Проте кримінально-виконавча характеристика не може оцінюватися відокремлено від кримінально-правової, сутність якої полягає в оцінці ступеня небезпечності засудженої особи з точки зору тяжкості вчиненого злочину, мотивації суспільно небезпечної поведінки, форми вини, ставлення особи до вчиненого злочину. Справедливим є твердження, що в таких умовах доцільно утримувати осіб із загальною позитивною і невизначеною спрямованістю особистості, тих, кого можна віднести до «ситуаційного» і «нестійкого» типів злочинців, які вчинили злочини середньої і невеликої тяжкості, а також злочини з необережності. Проте вважається, що ці умови є менш ефективними для осіб, які вчинили крадіжки, насильницькі злочини і хуліганство [2, с. 14].

Щодо засуджених, які направляються до дільниці соціальної реабілітації із дільниці карантину, діагностики та розподілу. Шляхом виключення тієї категорії засуджених як такої, що за вимогами ст. 94 КВК має направлятися в дільницю посиленого контролю, маємо зазначити, що до дільниці соціальної реабілітації (подібно як і до дільниці ресоціалізації) направляються засуджені, які не мають властивостей, що свідчать про соціально-педагогічну занедбаність особи (тож не виявляють стійкості негативних ознак), не схильні до правопорушень, виявляють готовність до самокерованої правослухняної поведінки. В даному разі немає підстав говорити про досягнення засудженим певного ступеня виправлення.

За окремими даними, дільниці соціальної реабілітації створені не у всіх кримінально-виконавчих установах мінімального рівня безпеки з загальними умовами утримання та середнього рівня безпеки. Проблеми матеріально-побутового, організаційного характеру уповільнюють процес створення дільниць саме у цих підрозділах. Особливістю є те, що дільниці соціальної реабілітації мають бути облаштовані усім необхідним для того, щоб забезпечити в них тримання засуджених ізольовано від інших. В дільницях мають бути створені усі умови для життєдіяльності засуджених окремо від інших засуджених, які відбувають покарання на відповідному рівні безпеки: розміщуються певні будівлі з приміщеннями для проживання засуджених, забезпечуються умови для їхнього повсякденного життя, для здійснення побачень та телефонних розмов із рідними, проведення заходів виховного впливу, харчування, придбання продуктів харчування та предметів першої потреби і по можливості умови для праці. Тож справедливим є твердження, що найбільша вірогідність їх створення саме у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами утримання, колоніях відкритого типу (виправних центрах), оскільки умови утримання в цих установах саме такі, як встановлюються у дільниці соціальної реабілітації. На сьогодні лише у 39 кримінально-виконавчих установах утворені дільниці соціальної реабілітації [4, с. 321-322].

Здійснення аналізу правового статусу засудженого, який перебуває у дільниці соціальної реабілітації у виправних колоніях мінімального та середнього рівня безпеки, у кримінально-виконавчій установі відкритого типу (виправному центрі), виправній колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами, надає підстави стверджувати таке. Практично умови утримання засуджених в дільниці соціальної реабілітації, які встановлюються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з загальними умовами утримання та середнього рівня безпеки, умови утримання засуджених у виправному центрі, в якому виконується покарання у виді обмеження волі (ст. 56, 59 КВК), та умови утримання засуджених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання (ч. 3 ст. 138 КВК) – є ідентичними.

Проте не можна не погодитися із точкою зору вчених, які стверджують, що умови утримання в дільниці соціальної реабілітації та умови утримання засуджених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами утримання засуджених не можна ототожнювати, оскільки дільниця це структурна частина колонії того чи іншого рівня безпеки, а, отже, засуджена є особою, яка відбуває покарання саме в установі певного рівня безпеки. Переведення до цієї дільниці є зміною умов утримання засудженого в межах однієї установи, в межах одного рівня безпеки. Переведення ж до колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами утримання є переведенням до іншої установи, є зміною умов утримання шляхом переведення до іншої установи, а отже регламентується іншими нормами законодавства, зокрема ч. 3 ст. 100 КВК [4, с. 322].

Аналіз та співставлення змісту та сутності конкретних норм, які визначають умови переведення засуджених до різних дільниць в межах однієї кримінально-виконавчої установи, надають підстави для висновку, що в окремих випадках

ці правові норми потребують свого подальшого удосконалення. Зокрема, більш конкретно дослідження змісту та сутності кримінально-виконавчих норм, які визначають підстави та умови прогресивної зміни умов утримання під час відбування покарання шляхом переведення до дільниці соціальної реабілітації, показало певну недосконалість та неузгодженість змісту ст.ст. 94, 99, 100 та 101 КВК в частині визначення категорії засуджених, які можуть переводитися до цієї дільниці, визначення матеріальних, формальних підстав такого переведення, визначення порядку та умов утримання.

Вважаємо, на сьогодні постало досить актуальне питання співвідношення змісту та сутності понять, інститутів «кримінально-виконавча установа відкритого типу – виправний центр», «кримінально-виконавча установа мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами утримання», «дільниця соціальної реабілітації» відповідно до обсягу кримінально-правової кари, обсягу правообмежень, порядку та умов виконання покарання у цих структурних підрозділах. З цією проблемою пов'язана інша: «Наскільки доцільним є існування трьох видів установ, різних структурних підрозділів практично з однаковими умовами тримання засуджених?». Потребують законодавчого визначення ознаки відмінності цих інститутів, або ж необхідним є приведення у відповідність понять, які використовуються у законодавстві і є тотожними за змістом.

Література

1. Бадира В.А. Виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мета покарання: Дисер. канд. юрид. наук. – Запоріжжя: ГУЗІДМУ, 2005. – 241 с.
2. Бодюл Є.М. Правові та організаційні засади виконання покарання в кримінально-виконавчих установах відкритого типу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К.: НАВСУ, 2005. – 18 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України. Офіц. вид. – К.: Атіка, 2003. – 96 с.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. коментар / А.Х. Степанюк, І.С. Яковець; за заг. ред. А.Х. Степанюка. – Х.: Одиссей, 2005. – 560 с.
5. Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності: монографія. – 2-е вид. – Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2003. – 281 с.
6. Резниченко Ганна Семенівна. Особливості виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених жінок: дис. канд. ... юрид. наук. – ОДУВС, 2009. – 245 с.

Анотація

Конопельський В.Я. Дільниця соціальної реабілітації у кримінально-виконавчих установах закритого типу: окремі аспекти законодавчого регулювання. – Стаття.

Дотримання відповідних принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання та відбування покарання є основою у реалізації прогресивної системи відбування покарання. Сутність цієї системи полягає у зміні умов відбування покарання, залежно від поведінки засудженої особи, взаємозв'язку правового статусу засудженої особи із ступенем виправлення її під час відбування покарання.

Новелою у чинному кримінально-виконавчому законодавстві є визначення порядку та умов утримання засуджених в різних дільницях в межах однієї кримінально-виконавчої установи.

Ключові слова: кримінальне покарання, соціальна реабілітація, кримінально-виконавчі установи, дільниця соціальної реабілітації, засуджений.

*Summary***Konopelskyi V.Y. Area of social rehabilitation in criminal and executive establishments of the closed type : separate aspects of the legislative adjusting.**

– Article.

The basis of realization of departure's progressive system of punishment is observance of corresponding principles of the criminally-executive legislation. The essence of this system consists of changes in departure's conditions of punishment, depending on behavior of the condemned person, interrelation of a legal status of the condemned person with degree of his correction during punishment departure.

Innovation in criminal executive legislation is establishing order and conditions of custody in different departments within one penitentiary body.

Key words: penalty, social rehabilitation, penal institutions, rehabilitation station, prisoner

УДК 343.222.4

І.І. Митрофанов

РОЛЬ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ ПРАВОВІДНОСИН У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Реалізація кримінальної відповідальності особи, яка визнана обвинувальним вироком суду винною у вчиненні злочину, є надзвичайно важким та багатограним процесом, що має особливий механізм. Вивчення проблем такого механізму передбачає принципове розширення традиційного предмета науки кримінального права. Встановлення узгодженості у взаємодії окремих «блоків» механізму реалізації кримінальної відповідальності, визначення їх ефективності вимагають виходу теоретичної думки за межі змісту власне юридичних норм і звертання до емпіричних даних, які можна почерпнути тільки у реальній правовій дійсності. Розширення звичайного предмета дослідження збільшує ймовірність того, що внаслідок цього вчений отримає нові висновки.

Науковці, які досліджували проблеми реалізації кримінальної відповідальності (Л.В. Багрій-Шахматов, Ю.В. Баулін, Я.М. Брайнін, В.О. Глушков, В.К. Грищук, М.П. Карпушин, В.І. Курляндський, Т.О. Леснієвські-Костарева, М.О. Огурцов, В.В. Похмелкін, О.І. Санталов, М.О. Стручков, А.Н. Трайнін, В.М. Хомич, О.О. Чистяков, С.Д. Шапченко, С.С. Яценко та інші), взагалі оминули увагою питання механізму реалізації такої відповідальності. Уведення в науку нових понять, як правило, спричиняє необхідність критичного перегляду думок, поглядів і навіть концепцій реалізації заходів відповідальності у сучасному кримінальному праві.

З огляду на це механізм реалізації кримінальної відповідальності в цій роботі досліджується як складова механізму кримінально-правового впливу й одночасно в єдності всіх своїх специфічних блоків та стадій. Такий підхід до розгляду вищевказаних проблем дозволить розкрити зміст основної функції кримінального права як соціального інституту юридичного захисту законних інтересів і прав особи, суспільства і держави та відновлення соціальної справедливості.